



DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDAGI NODAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI BOSHQARISH FUNKSIYALARI

Kalmuratov T. N.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti tayanch doktoranti

Tayanch soʻzlar: axborot-tahlil, rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish, texnologiya va funksiya.

Ключевые слова: анализ информации, планирование, организация, контроль, технология и функция.

Key words: information analysis, planning, organization, control, technology and function.

Dunyo tajribasida bolalar salomatligini mustahkamlash, ularda ijtimoiy-hissiy, intellektual va ijodiy qobiliyatlarning shakllanishini ta'minlash hamda samarali maktabga tayyorlash maqsadida maktabgacha ta'lim tizimini keng rivojlantirish va uning boshqaruv samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. BMT tomonidan 2030-yilgacha belgilangan Barqaror rivojlanish maqsadlarida "kichik yoshdagi bolalarni rivojlantirish, parvarishlash va ularning maktabgacha ta'limdan bemalol foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash" dolzarb vazifa sifatida qayd etildi. Ta'lim tizimida natijaviylikni ta'minlash uchun bolalarni maktabga tayyorlashning moslashuvchan ta'lim modellari va muqobil shakllarini yaratish tendensiyasi yetakchilik qilmoqda. Bu jarayon esa maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishning samarali mexanizmlarini joriy etish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Davlat va nodavlat, xususan, davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tashkil etishning turli modellarini hayotga tatbiq etish rivojlangan mamlakatlar tajribasida keng qo'llaniladi. Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarini faoliyatini boshqarish va tartibga solishda davlat hamda xususiy sherik munosabatlarini yo'lga qo'yish, boshqaruv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy qilish masalalariga qaratilgan



ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borilmoqda. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishga jamoatchilik nazorati mexanizmlarini tatbiq etish, gorizontal va vertikal boshqarishni takomillashtirish, boshqaruv faoliyatini baholash, boshqaruv jarayonining algoritmik hisoblarini ishlab chiqish kabi muammolar faol o'rganilmoqda.

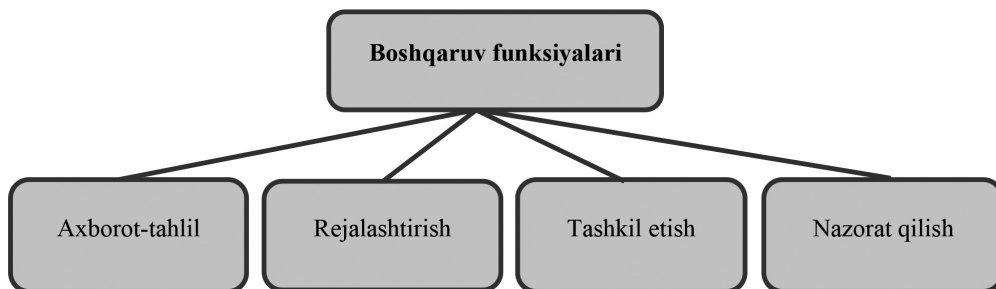
Rahbar tomonidan boshqarish funksiyalarini belgilanganidek bajarish davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini samarali tashkil etish omilidir. Bu bo'yicha rahbarning zarur malakani egallagan bo'lishi va ulardan amaliyotda maqsadga muvofiq foydalana olish esa boshqaruv bo'yicha kompetensiyaviy ko'nikmalar shakllanganligini ko'rsatadi.

Bizning fikrimizcha, ta'lim-tarbiya jarayoni uchun boshqaruv funksiyalari belgilangan maqsadga erishish uchun amalga oshiriladigan faoliyat, harakatlar ketma-ketligi deya talqin qilinishi maqsadga muvofiq.

Bugungi kunda olimlar tomonidan turli xil boshqaruv funksiyalari ilgari suriladi va boshqaruv o'z oldiga qo'yilgan maqsadga erishishi uchun boshqaruv funksiyalari to'g'ri aniqlanishi hamda boshqaruv jarayonida mazkur funksiyalar o'zaro muvofiq holda amalga oshirilishi zarurligi ta'kidlanadi.

Biz izlanishlarimiz jarayonida davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ta'lim va tadbirkorlik obyekti sifatidagi moliyaviy mustaqillik, raqobatbardoshlik, eng yuqori foyda olishga intilish kabi faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari asosida quyidagi boshqarish funksiyalarini amalga oshirishi maqsadga muvofiqligi aniqlandi: axborot-tahlil, rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish (1-rasm).

Mazkur funksiyalar boshqaruv jarayonida o'zaro bog'liq hamda ulardan birining sifat jihatdan o'zgarishi boshqalarining ham o'zgarishiga olib keladi. Shundan kelib chiqib, boshqaruv samarador tashkil etilishi uchun har bir boshqaruv funksiyalari o'z o'rnida va sifatli amalga oshirilishi zarur.



2.1-rasm. Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish funksiyalari

Axborot-tahlil funksiyasi. Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruv tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish birinchi navbatda, mavjud faoliyat yuzasidan axborot-tahliliy tizimni shakllantirishni talab qiladi.

Har qanday ta'lim tashkilotida uning faoliyati samaradorligini ta'lim-tarbiya jarayonlariga oid axborotlar, uning mazmuni, hajmi, sifati, uni tahlil qilish va kerakli xulosalarni chiqarish, boshqaruv qarorlarini qabul qilishda undan foydalanish darajasi belgilaydi.

Rejalashtirish funksiyasi. Mazkur funktsiya boshqaruv jarayonidagi eng muhim bosqich hisoblanadi. DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotining nizomiga asosan tashkilot ta'sischi va rahbari davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi bitim shartlaridan chiqmagan holda tashkilot maqsadini mustaqil belgilashi, uni har tomonlama rivojlantirish bo'yicha reja, yo'l xaritasi, konsepsiya yoki dastur ishlab chiqishi mumkin.

Rejalashtirish pedagogik jarayonni boshqarishda ta'lim-tarbiyaviy, ma'naviy-ma'rifiy, tashkiliy, moddiy-moliyaviy kabi ta'lim jarayonini tashkil etuvchi komponentlar va ular bajaradigan vazifalarning ketma-ketligini belgilab olish hamda ular orqali boshqaruvni maqsadga yo'naltirishdir. Rejalashtirishda rejani tayyorlash qaralayotgan jarayon va uni boshqarishda asosiy harakatlantiruvchi kuch vazifasini bajaradi.

Tashkil etish funksiyasi. DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tashkiliy shart-sharoitlarni ta'minlash, ta'lim-tarbiya jarayonlarini yo'lga qo'yish obyekt va subyekt o'rtasida o'zaro aloqalarni o'rnatish, boshqaruvchi va boshqariluvchi tomonlar o'rtasida vazifalar taqsimotini belgilash, bajariladigan ishlarni o'zaro muvofiqlashtirishda boshqaruvning tashkil etish funksiyasi muhim ahamiyatga ega.

Tashkil etish funksiyasi DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotida rahbar tomonidan tashkilotning maqsadga muvofiq faoliyat yuritishiga yo'naltirilgan faoliyati turi bo'lib, unda xodimlarning samarali ishlashi orqali oldinga qo'yilgan umumiy maqsadlarga erishilishiga imkoniyat yaratiladi. Bu vazifalarni bajarish uchun salohiyatli inson resurslari, zaruriy moddiy va moliyaviy ehtiyojlar umumlashtiriladi.

Tashkil etish funksiyasi DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotining uzoq va yaqin muddatlarga mo'ljallangan rejasini amalga oshirish, maqsad va vazifalarini ro'yobga chiqarish, vazifalarni bajarish uchun zarur faoliyat turlarini amalga oshirish, tashkilot xodimlarining mehnat qobiliyatlarini baholash va unga asosan vazifalarni taqsimlash, quyi boshqaruv



va boshqariluvchi xodimlarni belgilash hamda ular faoliyatini baholash kabi vazifalarni amalga oshiradi.

Boshqaruvda tashkil etish funksiyasining muhim jihati boshqaruvning yuqori va quyi pog‘onalari orasidagi tashkiliy, huquqiy munosabatlarni o‘rnatishdir. Ma‘lumki, DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotida rahbariyat boshqaruv pog‘onasida eng ko‘p huquqqa ega bo‘lib, mazkur huquq tashkilot faoliyatini tashkil etishda rahbarga eng ko‘p mas‘uliyat yuklanishini ham anglatadi. Mazkur jarayonda kreativ fikr yurituvchi rahbarlar tomonidan boshqaruv huquqlarini o‘rta va quyi pog‘onalariga ham ishonib topshirilishi, boshqaruv xodimlariga mavjud salohiyatiga asosan javobgarlik va huquqlarni yuklash tashkilot boshqaruvini tashkil etishda ijobiy natijalarga olib keladi.

Tashki etish funksiyasi DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotida tashkilot maqsadlariga samarali erishish uchun boshqaruvchi va boshqariladigan quyi tizimlarning shakllanishini ta‘minlaydi, ular o‘rtasida zarur bo‘lgan usullar, vositalar va o‘zaro ta’sirlar majmuasi orqali tashkiliy aloqalarni shakllantiradi va rivojlantiradi.

Nazorat qilish funksiyasi. Nazorat pedagogik jarayon va uning natijalari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni to‘plash, rejalashtirilgan maqsad va vazifalarga erishilganligi yoki undan chetlanishlarni aniqlash, ularni bartaraf etish bo‘yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim bosqich hisoblanadi.

DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida nazorat qilish funksiyasini “Maktabgacha ta‘lim va tarbiyaning davlat standarti”da ta‘kidlanganidek, “maktabgacha ta‘lim tizimini zamonaviy talablarga asoslangan holda tashkil etish, bolalarni sog‘lom va har tomonlama yetuk qilib voyaga yetkazish, ta‘lim-tarbiya jarayoniga samarali ta‘lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etish hamda ma‘naviy barkamol avlodni tarbiyalash, shuningdek, ta‘lim-tarbiya jarayonining hajmiga, mazmuniga va sifatiga, maktabgacha ta‘lim tashkilotini qurish va jihozlashga, maktabgacha yoshdagi bolalarning sog‘lom ovqatlanishini va xavfsizligini tashkil etishga doir majburiy minimum talablarni joriy etish” ni aniqlash bo‘yicha faoliyat deb baholash mumkin.

Ta‘lim amaliyotining tahlili shuni ko‘rsatadiki, aksariyat hollarda DXSH asosidagi nodavlat maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida belgilangan maqsad va erishilgan yakuniy natija bir xil bo‘lmaydi. Bunda avvalo tarbiyalanuvchilarni maktabga tayyorlash natijalarini aniqlash va tahlil qilish muhim. Ayni holatda nazorat qilish funksiyasi olingan natijalarning belgilangan maqsadlardan chetlanishlarini aniqlaydi. Mazkur tahlillarga asosan tashkilot rahbarlari



tomonidan ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish bo'yicha kelgusidagi boshqaruv qarorlari ishlab chiqiladi.

Boshqaruv jarayonida doimiy nazoratning mavjudligi rahbar va pedagoglarga natijalarning maqsad va vazifalarga muvofiqligi to'g'risida o'z vaqtida ma'lumot olish imkonini beradi hamda tarbiyalanuvchilarning ijtimoiy, ta'lim-tarbiyaviy va jismoniy rivojlanishini kuzatish hamda baholashga sharoit yaratadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qiladigan bo'lsak Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish funksiyalari asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini nazorat qilishda axborot-tahlil, rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish monitoringni ta'lim-tarbiya jarayonining joriy, oraliq va yakuniy natijalarini aniqlovchi, natijalarga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillarni tahlil qiluvchi hamda mazkur omillar ta'sirida faoliyatga tuzatishlar kiritish bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim omilga aylanuvchi tizimli jarayon sifatida qarash mumkin.

Adabiyotlar:

1. Eshqobilov S.Q. Umumta'lim maktab direktorlarining boshqaruv faoliyati samaradorligini baholash mexanizmlari. T.: Zamonaviy ta'lim, 2020, №11. 83-89 b.
2. Kalmuratov.T.N Issues of Improving the Management of Family Non-Governmental Preschool Education Organizations// International Journal of Social Science Research and Review, <http://ijssrr.com> editor@ijssrr.com Volume 4, Issue 4 November, 2021 P.: 135-139.
3. Kalmuratov.T.N. Boshqaruv funksiyalari asosida davlat xususiy sheriklik asosida nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarish mexanizimi// Xalq ta'limi ilmiy-metodik jurnali 2023-yil 3-son.
4. Kalmuratov.T.N. Xorijiy davlatlarda maktabgacha ta'lim sifatini boshqarishning o'ziga xos jihatlari// Ilim ham jamiyet. №4.2021.B. 30-33.

РЕЗЮМЕ

Davlat-xususiy sheriklik asosidagi nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini boshqarishda axborot-tahlil, rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish funksiyalari batafsil ochib berilgan.

РЕЗЮМЕ

Подробно раскрываются функции анализа информации, планирования, организации и контроля в управлении деятельностью негосударственных дошкольных образовательных организаций на основе государственно-частного партнерства.

SUMMARY

The functions of information analysis, planning, organization and control in managing the activities of non-state preschool educational organizations on the basis of public-private partnership are revealed in detail.